

KAPITEL 13 / CHAPTER 13¹³

THE BEATLES IN THE SCORE OF HARUKI MURAKAMI

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-22-02-004

Вступ

Творчість видатного японського письменника Харукі Муракамі є важливим аспектом національної та світової культури, її соціальною текстурою. Особливою рисою його творів є насиченість музикою і унікальна музична інтертекстуальність. Варто зазначити, що Муракамі – колишній власник джаз-бару, відомий колекціонер джазових платівок, автор фотоальбомів і путівників по західній музиці, двотомної збірки есе "Джазові портрети" (1997, 2001), а його дослідження "Розмови про музику з Сейдзі Одзавою" (2011) було удостоєне престижної премії Хідео Кобаясі (2012).

Яскравою рисою музичного інтертексту Муракамі є творчість легендарної британської групи "Бітлз" (The Beatles) як музичної текстури, особливо в творах з титульною інтертекстуальністю. Нижче наведена інтермедіальна матриця відповідних творів Муракамі та "Бітлз" (згруповано за хронологією Муракамі), яка містить назви творів, роки їх створення та дати запису першого виконання "Бітлз":

- 1983, "Day Tripper", 16/10/1965;
- 1987, "Norwegian Wood", 12/10/1965;
- 2001, "Ob-La-Di, Ob-La-Da", 15/06/1968;
- 2014, "Drive My Car", 13/10/1965;
- 2014, "Yesterday", 14/06/1965;
- 2019, "With The Beatles", 23/10/1963.

Ця матриця створює загальну партитуру відповідних творів "Бітлз" як композицію літературно-музичних проєкцій з однойменних наративів Муракамі, які, в свою чергу, можна розглядати як окремі партитури.

13.1. Day Tripper

"Денна туристка" [1] – сингл, записаний разом з альбомом "Гумова душа" (1965) гурту "Бітлз". Назва є сленговим терміном для тих, хто не зміг повністю сприйняти спосіб життя хіпі, існуючим в контркультурі середини 1960-х років.

¹³Authors: Mitina Lubov Sergiivna

Автор пісні, Джон Леннон, вважав, що "це була пісня про наркотики" (одне із значень слова "trip" – "наркотична мандрівка"). Пісня розповідає про дівчину в потягу, яка мала квиток лише в один бік. Пол Маккартні вказував, що вона була тільки "недільною мандрівницею" (хіпі лише на неділю), у той час, як виконавці "бачили себе як постійних туристів". Маккартні також вважав пісню (разом з піснею "Drive My Car", записаною три доби раніше) "кумедними піснями з внутрішніми жартами". Варто зазначити, що місце перебування дівчини безпосередньо у пісні не вказано, потяг з'являється у рекламному фільмі через декілька тижнів після запису пісні.

Оповідання Мураками побачило світ у збірці "Гарний день для кенгуру" (1983) під назвою "32-річний денний турист" [2]. У цьому оповіданні 32-річний одружений автор розмовляє в кафе з 18-річною дівчиною, з якою бачиться раз на місяць, виключно у неділю. У дівчини – шість бойфрендів, з якими вона зустрічається по буднях, з понеділка по суботу, а в інші неділі місяця просто відпочиває, дивлячись телевізор, і стає "милою, як морж". Кожного дня після ранкової пробіжки автор слухає пісню "Day Tripper" від "Бітлз" та уявляє себе у вагоні потяга. Незалежно від того, куди б він не їхав, пейзаж за вікном завжди однаковий, змінюються лише попутники у сусідньому кріслі. Одного разу у ньому сиділа 18-річна дівчина, і він запропонував помінятися місцями. Вже у кафе дівчина запитала автора, чи не хоче він знову стати 18-річним, але він відмовився, хоча й подумав, що в такому випадку міг би зустрічатися з 32-річною привабливою жінкою.

Таким чином, подорослішавший "денний турист" із пісні "Бітлз" зустрічається з юною "постійною туристкою" і не бажає змінювати свій статус, продовжуючи свою "одноденну туристичну діяльність". Пісня "Бітлз" закінчується дворазовим повтором назви, а оповідання Мураками – авторським хайку: "32-річний // Денний турист // Набридло лічити телеграфні стовпи" без такого повтору.

13.2. Norwegian Wood

"Норвезький ліс" [3] – друга пісня з альбому "Гумова душа" (1965) гурту "Бітлз". Пісня розповідає про одне з романтичних побачень автора, Джона Леннона, який, прокинувшись ранком у чужій ванній, не знаходить свою дівчину ("Пташка улетіла" – друга назва пісні) та підпалює її кімнату, питаючи "Та чи не гарний цей норвезький ліс?". Є кілька варіантів перекладу назви пісні:

"Норвезький ліс", "Норвезьке дерево" і "Норвезька деревина". Леннон говорив, що "не має жодного уявлення, звідки взялася назва". Лише з часом Пол Маккартні пояснив, що мова йде про норвезьке дерево – сосну, з якої іноді виготовляли меблі. Проте "дешева сосна" як назва пісні – це занадто. Пісня Леннона є відповіддю на жарт Маккартні – першу пісню цього альбому ("Керуй моєю машиною").

Роман Муракамі [4] був опублікований у 1987 році. Назва роману має однозначне значення ("Норвезький ліс") і є усталеним перекладом на японську назви пісні. Роман починається з "солодкозвучної оркестрової кавер-версії" цієї пісні в Гамбурзі, яка переносить головного героя Тору Ватанабе на 18 років тому в Японію й залишає там до кінця книги. Зміст роману можна пов'язати з першими рядками цієї пісні: "У мене була дівчина, а скоріше, я в неї", хоча мова йде про складні стосунки Ватанабе одразу з двома дівчатами: одержимою смертю Наоко та життєрадісною Мідорі. Роман сприймається як автобіографія автора, що підкреслює й остаточний вибір головного героя – Мідорі, прообразом якої є дружина письменника. Цікаво, що автори пісні і роману, Леннон і Муракамі, одружилися на японках з ім'ям Йоко (Оно й Такахасі відповідно).

Титульну пісню роману любить Наоко, хоча при прослуховуванні її охоплює смуток, ніби вона заблукала у лісовій гушавині, навколо – тільки холод і морок, і ніхто не прийде їй на допомогу. Ця "лісова" тема, дещо не відповідна змісту оригіналу, була характерною для сприйняття пісні "Бітлз" в Японії часів юності Ватанабе – Муракамі. Таким чином, титульна пісня відіграє роль музичного коду, що відображає емоції персонажів та сприяє створенню певної атмосфери твору.

Роман викликав справжній "норвезький бум" в Японії: мільйонні накладки, "норвезьке плем'я" (групи дівчат, що збираються у місцях, описаних у романі), новий сорт шоколадних цукерок у формі дерева з відповідним написом на коробці, лісові краєвиди як основний фон будь-якої реклами та інше. Великий попит виник на альбом "Гумова душа" "Бітлз", для якого зробили окрему вкладку з текстом пісні "Норвезький ліс", де була зображена дівчина, що шепоче юнакові: "Хіба не чудова кімната? Прямо як норвезький ліс". Навіть "солодкозвучна оркестрова кавер-версія" пісні з початку роману вийшла окремим диском та відразу очолила всі музичні чарти.

Роман був написаний в Італії під музику "Бітлз", яких Муракамі вважав своїми співавторами. Письменник повернувся до Японії для видання роману, а з ним сюди урочисто повернулася й музика його партнерів.

Екранізація Чан Ань Хунга (2010) отримала призи Дубайського

кінофестивалю (2010, найкраща музика), Стамбульського міжнародного кінофестивалю (2011, найкраща режисура) та Азійської кінопремії (2011, найкраща операторська робота).

13.3. Ob-La-Di, Ob-La-Da

"Життя продовжується" [5] – четверта пісня з "Білого альбому" гурту "Бітлз" (1968). Пол Маккартні написав цю пісню в Індії та використав фразу свого нігерійського друга в назві та приспівках. Автор назвав її фантазією про веселу сімейну пару, Дезмонда та Моллі Джонс, яких насправді не існує. Пісня складається з чотирьох куплетів і приспівів та має численні кавер-версії різними мовами, характеризується яскравою мелодією, жвавим ритмом та веселими мелодійними лініями, створюючи оптимістичний настрій.

Есе Муракамі увійшло до збірки "Радіо Муракамі" (2001) [6]. Автор пригадує свою юність та свої враження про "Бітлз" – від їх зародження до розпаду. Початкове захоплення піснею "Yesterday", яка звучала всюди, згодом вже йому набридло. Захопившись джазом та класичною музикою, він став триматися від "Бітлз" "на шанобливій відстані", але вони були скрізь, їхні пісні стали своєрідним "музичним тлом моєї юності". Тепер, після понад 30 років, Муракамі зізнається, що "не був чесним із собою, коли був молодше", бо Бітлз "були видатною групою з чудовими піснями".

В зрілому віці автор почув "Ob-La-Di, Ob-La-Da" у виконанні чіндонья (японський вуличний маршовий оркестрик). Композиція "Бітлз" на традиційних японських інструментах занурила Муракамі в музичну пастку у вигляді стрічки Мебіуса, з якої вдалося вибратися лише тоді, коли він зрозумів, що вуличні музиканти зациклили мелодію, видаливши з неї приспів. Це видалення родзинки з пісні могло бути пов'язане з технічними труднощами виконання, і це "справляло на слухача якусь зловісну магічну дію", що було некрасивим, неприпустимим та стомлюючим. Така ситуація нагадувала спілкування з людьми "без родзинки", які "застрягли, йдучи по колу без виходу", залишаючи неприємний осад. Але в цьому, зазначає автор, "Бітлз" точно не винні.

Муракамі візуалізує пісню як звукову подію та формує медійний ланцюг: музика (кавер-версія) – текст – музика (оригінал), створюючи метафоричні текстуальні образи обох аудіо версій.

13.4. Drive My Car

"Керуй моєю машиною" [7] – перша пісня з альбому "Гумова душа" гурту "Бітлз" (1965). Назва пісні вважається евфемізмом для поняття "секс". У пісні розповідається про дівчину, яка хоче стати кінозіркою, пропонує хлопцю стати її водієм, заявляючи, що "можливо, я полюблю тебе". Коли він погоджується на її пропозицію, вона зізнається, що насправді немає автомобіля, але знайшла водія, і це вже початок. Автор пісні Пол Маккартні вважав її "комедійним номером" (разом з другою піснею того ж альбому "Норвезький ліс").

Оповідання Муракамі також є першим у збірці "Чоловіки без жінок" (2014) [8]. Автор змінює та розширює текстуру пісні, використовує її ритм та видаляє "комедійність". У цьому оповіданні 50-річний театральний актор Кафуку наймає 24-річну жінку Місакі водієм для своєї 12-річної машини, якою він не може керувати після аварії. Під час поїздки Кафуку репетирує свої репліки, слухає Бетховена і американський рок часів "Бітлз" та згадує історію свого життя з нещодавно померлою дружиною. Виявляється, що після придбання автомобіля подружжя Кафуку кілька років їздило разом на роботу, а за кермом завжди був чоловік, тоді тільки актор другого плану у фільмах, де його дружина знімалася у головних ролях. Таким чином, історія "Бітлз" у проекції Муракамі виглядає наступним чином: хлопець закохується у зіркову дівчину, подружжя купує автомобіль, водієм якого стає чоловік, який згодом сам стає зіркою та наймає водієм тієї ж машини іншу жінку, а в дорозі згадує своє 20-річне подружнє життя.

Екранізація оповідання Рюсукі Хамагуті (2021, зі зміненою та розширеною текстурою) отримала десятки міжнародних премій, серед яких три призи Канського кінофестивалю та чотири – Національного товариства кінокритиків США (2021), "Золотий глобус", "BAFTA" та дві номінації, "Оскар" та три номінації (2022), три Азіатські кінопремії та 5 номінацій (2023) тощо.

13.5. Yesterday

"Учора" [9] – тринадцята пісня з альбому "Допоможіть!" гурту "Бітлз" (1965). Пол Маккартні створив та вперше записав пісню сам в супроводі струнного квартету. В пісні автор висловлює тугу за минулим та коханням, яке вчора здавалося лише грою. Коли дівчина пішла, він зрозумів, що це було справжнє кохання та тепер хоче повернутися до вчорашнього дня. "Yesterday" має найбільшу кількість кавер-версій в історії і внесена до Книги рекордів

Гіннеса, а також визнана найкращою піснею ХХ століття за версією ВВС.

Оповідання Мураками, яке з'явилося у збірці "Чоловіки без жінок" (2014) [10], розповідає історію про дивні відносини між 20-річними Кітару та Ерікою. За думкою хлопця, вони разом "плавно пливли по життю" зі школи, і після закінчення коледжу здавалося, що стануть чудовою подружньою парою у стилі "Ob-La-Di, Ob-La-Da". Однак, з часом це здається Кітару своєрідною грою ("любов була такою легкою грою" в пісні), тож він пропонує, щоб деякий час з його дівчиною зустрічався 20-річний автор, який нещодавно розлучився зі своєю дівчиною. Кітару зробив переклад пісні "Yesterday" на кансайський діалект та співає її кожного дня у ванній. Автор називає цей переклад глузуванням з пісні, Кітару це заперечує та говорить, що Джону він би сподобався, плутаючи Леннона з Маккартні. Після декількох побачень з Ерікою автор втрачає зв'язок як з нею, так і з Кітару. Він згадує подругу, з якою розлучився, пише їй довгий лист з вибаченнями, але так і не отримує відповіді. Через 16 років автор знову зустрічає Еріку, з'ясовується, що вона, Кітару та й сам автор залишилися однаково безмірно самотніми. Оповідання закінчується, як і починається, двома рядками перекладу Кітару, що повторюються і у середині тексту: "Вчора – це позавчора завтрашнього дня // Завтра позавчорашнього дня".

Цікаво, що журнальна публікація оповідання з повною "кансайською" версією пісні "Yesterday" викликала заперечення зі сторони власників авторських прав на пісню "Бітлз". Тому Мураками скоротив "переклад Кітару" до двох рядків, щоб уникнути неприємностей.

Автор розширює сюжет пісні, використовуючи дві пари: оповідач і його дівчина та Кітару і Еріка. Перша пара є фоном для історії другої, а розпад першої навіть дозволяє створити трикутник Кітару – Еріка – оповідач для збереження другої пари. Та з часом утворюються тільки три самотності, або дві пари з пісні "Бітлз".

13.6. With The Beatles

"Разом з Бітлз" [11] – другий студійний альбом гурту "Бітлз" (1963), що містить 8 оригінальних пісень та 6 кавер-версій. Альбом увійшов до списку 500 найкращих альбомів усіх часів за версією журналу "Rolling Stone", а його обкладинка була занесена до списку 50 найкращих альбомів усіх часів за версією сайту "MusicRadar". Альбом відіграв значну роль у подальшому успіху групи та проклав шлях до її світової популярності.

Оповідання Мураками входить до збірки "Від першої особи" (2020) [12]. 70-річний автор сумує за роками юності та згадує двох дівчат – ровесниць, з якими разом вчився у середній школі. Першу він бачив лише мить, але образ її закарбувався в його серці на все життя. 16-річна дівчина швидко крокувала шкільним коридором, дбайливо притискаючи до грудей платівку "With The Beatles" – "чудовий альбом з чорно-білою фотографією Джона, Пола, Джорджа і Рінго у напівтонах, як найважливіше у своєму житті". Більше дівчину автор ніколи не бачив, хоча провчився у школі ще кілька років до її закінчення. Можливо, він і зустрів її, але без цього альбому це був зовсім інший образ, ніж відтиск у пам'яті. Мураками звертає увагу саме на оригінальному британському виданні альбому, бо в першому японському квартет зображений до поясу на світлому фоні (в оригіналі – тільки обличчя на чорному) з великим написом білим по червоному "Бітлз приходять!", а інші японські видання повторювали американські та мали назву "Зустрічай Бітлз!".

Друга дівчина була однокласницею автора та не цікавилася "Бітлз". В спогадах про неї значне місце займає розмова з її братом, якого автор випадково зустрів ще раз через 18 років і дізнався, що його колишня дівчина вийшла заміж, народила двох дітей та покінчила життя самогубством.

Але найважливішою частиною спогадів автора є безпосередньо "Бітлз". Часи зустрічей зі своїми дівчинами він називає "роками "Бітлз". Йому подобалися їхні пісні, він знав усі їхні хіти та міг їх заспівати. Але він не став їх палким фанатом, ніколи активно не шукав їхні пісні та не купив жодної платівки – для нього це було лише пасивне сприйняття модної музики. "Бітлз" – це "фонова музика мого підліткового віку" та "музичні шпалери" того часу. Навіть альбом "Разом з Бітлз" він вперше прослухав від початку до кінця, коли йому було далеко за тридцять, незважаючи на те, що обкладинка цього альбому є частиною зафіксованого в пам'яті образу дівчини. Без світлини гурту на обкладинці, зізнається автор, нічого б не було. Звичайно, додає він, там була музика, "але було й щось інше, щось набагато більше" – це "стан душі, який міг бути тільки там, в одну мить в одному місці в одну епоху". Додамо, що назва тієї епохи записана над світлиною "Бітлз" на обкладинці їх альбому.

Висновки

Партитура "Бітлз" в проєкції Харуки Муракамі має наступні ознаки інтермедіальності [13]:

- медійна трансформація як експліцитний та імпліцитний переклад мовою "медіадомінанти" (за В. Вольфом) музичного тексту;
- формальна, або трансмедійна інтермедіальність як схожість наративних структур в різних медіа (за Є. Шрьотером);
- трансформаційна інтермедіальність як репрезентація одного медіа через інший, перенесення з одної знакової системи в іншу (за Є. Шрьотером);
- онтологічна інтермедіальність як наявність спільних рис у різних медіа (за Є. Шрьотером) – музикальність тексту Муракамі в ритмі "Бітлз";
- медійні переміщення як трансформацію медіапродукту в інший медіа (за І. Раєвською), або створення наративів з титульною назвою відповідних пісень;
- медіакомбінація як наслідок об'єднання різних медіа (за І. Раєвською) в кінопроєкції титульної пісні при екранізації наративу Муракамі;
- інтермедійні посилання (за І. Раєвською) на титульні та інші твори "Бітлз" в одному наративі, у тому числі, й на інші твори з наведеної вище інтермедіальної матриці.

Музика "Бітлз" проникла в творчий світ Муракамі, стала частиною його художньої мови та визначила настрій автора і ритм його творів. Зустріч двох культурних феноменів призвела до створення інтермедіальної соціальної текстури, що поєднує музичні, літературні та кінематографічні коди в метамову культури.